

THE EFFECT OF ECONOMIC FACTORS ON TAX MORALE: THE CASE OF ISTANBUL*

Yazar / Author: Arş. Gör. İsmihan Duranⁱ
Arş. Gör. Mehmet Sadık Aydınⁱⁱ

Abstract

Tax ethics is an internal behavior in terms of taxation and is expressed as paying taxes voluntarily, a positive attitude, belief and value judgments related to the fact that taxpayers pay their taxes at the proper time and amount in accordance with the law. This study includes a survey study conducted with 1025 taxpayers in Istanbul. The aim of the study is to identify the effect of the economic factors determining tax ethics on taxpayers in Istanbul. The data of the study were analyzed with SPSS program and the Chi-square Test was conducted. As a result of the survey study conducted, it is identified that the most effective factor among the economic factors in determining tax ethics is the effect of Other Taxpayers and the Immediate Environment, and the least effective factor is the effect of the personel income. There was no significant relationship between corruption and tax ethics.

Key Words: Tax Morale, Economic Factors, SPSS

EKONOMİK FAKTÖRLERİN VERGİ AHLAKI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: İSTANBUL İLİ ÖRNEĞİⁱⁱⁱ

Özet

Vergi ahlakı; vergileme konusunda içsel bir davranış, vergiyi gönüllü ödeme olarak ifade edilmekte, mükelleflerin vergilerini yasaya uygun ölçü ve zamanda ödemeleri konusundaki olumlu tutum, davranış, inanç ve değer yargıları olarak ifade edilmektedir. Bu çalışma İstanbul ilinde 1025 vergi mükellefi ile yapılan anket çalışmasını içermektedir. Çalışmanın amacı, vergi ahlakını belirleyen ekonomik faktörlerin İstanbul ilinde bulunan mükellefler üzerindeki etkisini tespit etmektir. Çalışmadaki veriler SPSS Programı ile analiz edilip Ki kare Testi kullanılmıştır. Yapılan anket çalışması sonucunda Ekonomik faktörlerden vergi ahlakını belirlemede en etkili faktörün Diğer Mükellefler ve Yakın Çevrenin etkisi, en az etkisi olan faktör ise Gelir Faktörünün etkisi olduğu tespit edilmiştir. Yolsuzluk ile vergi ahlakı arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Ahlakı, Ekonomik Faktörler, SPSS

1. Giriş

Vergiler devletin en önemli gelir kaynağı olan geçmişten günümüze kadar tüm devletleri ve halkları ilgilendiren en önemli konulardan biri olmuştur. Devletin egemenlik gücüne dayanarak halktan aldığı vergilerin sınırlarının belirlenmesi oldukça önemlidir. Vergilendirme konusunda mükellefin vergiye uyumu ve vergi ahlakı büyük önem taşımaktadır. Devletler vergi kayıp ve kaçığını azaltarak vergi gelirlerini artırmak istemektedirler. Vergi kayıp ve kaçaklarının azalmasında vergi ahlakının payı çok büyüktür. Toplumun vergi ahlakının artması ile vergi gelirlerinin büyük ölçüde artması sağlanabilir.

* Bu çalışma 26-27 Kasım 2016 tarihlerinde, İstanbul'da düzenlenen International Congress of Management Economy And Policy isimli uluslar arası bilimsel kongrede bildiri olarak sunulmuştur.

ⁱ Marmara Üniversitesi, İktisat, Maliye. ismihanduran@gmail.com

ⁱⁱ Marmara Üniversitesi, İktisat, Maliye. mehmetsadikaydin@gmail.com

ⁱⁱⁱ Bu Çalışma, İsmihan DURAN'ın Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Bölümünde 2013 yılında sunmuş olduğu "Vergi Ahlakı: Kadıköy İlçesinde Ücret ve Ticari Kazanç Elde Eden Yükümlülere Yönelik Bir Uygulama" adlı Yüksek Lisans Tez Çalışmasının geliştirilmiş halidir.

Çalışmada öncelikle vergi ahlakı ve vergi ahlakı ile ekonomik faktörlerinin teorik temelleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra İstanbul ilinde vergi ahlakı ve vergi ahlakını belirleyen ekonomik faktörlerin etkisini tespit etmek amacıyla yapılan anket çalışması ve sonuçları üzerine değerlendirmeler yapılacaktır.

2. Vergi Ahlakı

Vergi ahlakı ile ilgili ilk çalışmalar 1960'lı yıllarda Günter Schmolders önderliğinde Alman bilim adamları tarafından kurulan Köln Vergi Psikolojisi Okulu'nda başlatılmıştır, daha sonraki yıllarda vergi ahlakı konusunda yapılan çalışmalar artmıştır. Vergi ahlakını Günter Schmolders bireylerin vergileme ile bireylere yüklenen özel mükellefiyetler karşısında takındıkları davranış olarak açıklamakta, bu davranış halktan halka, mekândan mekâna, zamandan zamana farklılık göstermektedir. Diğer bir deyişle vergi cezaları ve vergi kaçakçılığı karşısında bireylerin almış oldukları tavır olarak tanımlanmaktadır (Schmolders, 1976: 107).

Vergi ahlakını Torgler: “*vergi ödeme konusundaki içsel bir motivasyondur*” diye tanımlamıştır. Torgler'in bahsettiği içsel motivasyon, bireylerin vergileri gönüllü olarak ödemesini ifade etmektedir. Vergi mükellefleri vergi kaçırma konusunda kendilerini çok suçlu hissedersen, vergi kaçırma eğilimleri de azalacaktır (Torgler, 2003: 4).

Vergi ahlakını Song ve Yarbrough 1978 yılında “*vatandaşların mükellef olarak devletle aralarındaki ilişkiyi belirleyen davranış normları*” olarak tanımlamıştır (Song and Yarbrough,1978:444).

Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde ise vergi ahlakı, “*Mükelleflerin vergilerini yasaya uygun ölçü ve zamanda ödemeleri konusundaki olumlu tutum, davranış, inanç ve değer yargıları*” olarak ifade edilmektedir (Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü, 2004).

3. Vergi Ahlakı İle Ekonomik Faktörler İlişkisi

Vergi ahlakının ekonomik belirleyeni; vergi yükü, vergi adaleti, Kayıt dışı ekonominin yaygınlığı, kamu harcamalarının algılanma düzeyi, yolsuzluk, vergi kapasitesi, vergi yapısı, vergi denetimi, vergi cezaları ve vergi afları ve çevresel faktörler olarak sıralanabilir.

3.1. Vergi Yükü ve Vergi Ahlakı İlişkisi

Vergi yükü; vergi gelirleri toplamının GSYİH' ya oranlanması ile elde edilir. Vergiler bireylerin servetinde ve gelirlerinde bir azalma meydana getirdikleri için bireyler üzerinde yük oluşturmaktadır (Korkmaz, 2003: 33).

Vergiler mikro açıdan bakıldığında mükelleflerin gelirlerinin, makro açıdan bakıldığında ise toplumun gelirlerinin özel sektörden kamu sektörüne aktarılmasıdır. Böylece vergiler ile mükelleflerin ekonomik gücünde bir azalma meydana gelir. Ekonomik gücü azalan mükelleflerin hissettikleri bu baskıya “subjektif vergi yükü” denilmektedir. “Objektif vergi yükü” ise; ödenen vergiler ile elde edilen gelir arasındaki oransal ilişkiye denilmektedir (Aksoy, 1991: 295).

Subjektif vergi yükü objektif vergi yüküne göre vergi ahlakını daha fazla etkiler. Vergi mükelleflerinin ödedikleri vergiden dolayı subjektif vergi yüküne bağlı olarak vergiyi negatif algılamaktadırlar ve kendilerini baskı altında hissetmektedirler. Bu subjektif vergi yükü mükellefin psikolojisini olumsuz etkilemekte ve buna bağlı olarak da vergi ahlakını olumsuz etkilemektedir. Vergi ahlakı ile subjektif vergi yükü

arasında ters orantılı bir ilişki vardır; subjektif vergi yükü azaldıkça vergi ahlâkı artacak, subjektif vergi yükü arttıkça ise vergi ahlâkı azalacaktır (Demir, 2008: 68).

3.2. Vergi Adaleti ile Vergi Ahlakı İlişkisi

Vergi adaleti; maliye bilimi ile ilgilenenlerin geçmişten günümüze kadar üzerinde durdukları en önemli konulardan biri olmuştur. Adil bir vergi sisteminde vergi yükünün adaletli bir şekilde dağıtılması amaçlanmaktadır; fakat bunu sağlamak kolay değildir. Adalet subjektif bir kavram olduğu için kişiden kişiye göre, zamana, mekana ve topluma göre de değişmektedir bu sebeple kesin bir görüş birliğine de varılamamaktadır (Nadaroğlu, 1998: 373).

Ekonomistler de vergilemede adalet için iki temel prensip üzerinde durmaktadırlar. Bunlar (Samuelson ve Nordhaus, 1985: 728-730).

1. Faydalanma ilkesine göre; vergilemede adaletin sağlanması için bireyler kamu hizmetinden faydalandığı ölçüde vergi ödemektedirler.

2. Ödeme gücü ilkesine göre; bireyler vergiyi ödeme güçleriyle bağlantılı ödemektedirler. Ödeme gücü ilkesi de yatay adalet ve dikey adalet şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Yatay adalet bireylerin aynı durumda olanları aynı vergilendirilmesi, dikey adalet ise farklı durumda olanların ise farklı vergilendirilmesidir.

Ülkemizde yapılan ampirik çalışmalarda vergi yükünün adaletli dağıtılmadığında mükelleflerin vergileme karşısında tepkileri artmış ve vergi ahlâkı düşük seviyede çıkmıştır. Bayraklı, Saruç ve Sağbaş'ın 481 vergi mükellefi ile yapmış olduğu anket çalışmasında mükelleflerin %56 sı vergi sisteminin adaletsiz olması durumunda vergi kaçırarlara hak verebileceğini düşünmektedir (Bayraklı ve diğerleri, 2004: 204-253). Çoban ve Sezgin'in Denizli ilinde 1200 vergi mükellefine uyguladıkları ankette ise vergi adaletsizliği hakkındaki görüş %94,4 tür (Çoban ve Sezgin, 2004: 790).

Çiçek'in Güney Anadolu Bölgesinde 1360 mükellefe uyguladığı anket çalışmasına göre; %71,2 si vergilemede adalet olmadığını, %26,9 ise adaletli ama yeterince değil cevabını vermiştir (Çiçek ve diğerleri, 2008: 73). Çiçek'in İstanbul da 502 mükellefe uyguladığı anket çalışmasında ise; vergilerin adaletli olup olmadığı sorusuna %77,5 i adaletsiz cevabını vermiş, %19,9 adaletli ama yeterince değil cevabını vermiştir (Çiçek, 2006: 106). Demir ve Gülten'in Türkiye geneli 14 ilde 1592 mükellefe uyguladıkları anket çalışmasına göre; ülkemizde vergi yükü dengeli ve adaletli bir şekilde dağılmaktadır mükelleflerden %23,4 kesinlikle katılmıyorum, %33,4 katılmıyorum yani %56,8 i bu ifadeye katılmadıklarını söylemişlerdir Mükelleflerden sadece %10,1 vergi yükünün adaletli olduğuna kesinlikle katılmaktadır (Demir ve Gülten, 2013: 275). Saraçoğlu'nun 2007 yılında 494 mükellefe uyguladığı anket çalışmasına göre; "vergi sistemi sizce adil midir?" sorusuna mükelleflerden %75,9 u hayır cevabını vermiş, %17,2 kısmen, %4,5 oldukça evet, %2,4 ise tamamen evet cevabını vermiştir (Saraçoğlu, 2008: 118). İpek ve Kaynar'ın Çanakkale ilinde 410 vergi mükellefine yapmış olduğu anket çalışmasına göre; "vergi sistemi adil değildir" cümlesine %53,9 kesinlikle katılmıyorum, %33,9 katılmıyorum, %6,6 kararsızım, %2,9 katılmıyorum, %2,7 kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir (İpek ve Kaynar: 2009: 182). Altuğ, Çak, Şeker ve Bingöl'ün İstanbul da 2010 yılında 1536 mükellefle yaptığı çalışmada ; "vergi sistemi adildir" cümlesine %87,3 katılmamıştır, %7,6 vergi sistemi adildir demiş, %5,1 ise (10'lu puanlama sisteminden) 5 puan vermiştir (Altuğ ve diğerleri, 2010: 52).

3.3. Kayıt Dışı Ekonominin Yaygınlığı ile Vergi Ahlakı İlişkisi

Kayıt dışı ekonomi; “devletin bilgisi dışında gerçekleşen, resmi GSMH’yi tahmin etmek için kullanılan mevcut istatistiksel yöntemlerle ölçülemeyen ve bu sebeple resmi GSMH hesapları dışında kalan gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerdir” şeklinde tanımlanabilir (Yılmaz, 2006: 26).

Kayıt dışılık artıkça vergi ahlakı azalmaktadır. Bireyler kayıt dışılıkla vergilerini ödememekte, gelirlerini artırmaktadır. Benno Torgler ve James Alm’ın ABD ve 14 Avrupa ülkesinde yapmış oldukları ampirik çalışmalar sonucunda kayıt dışı ekonomi ve vergi ahlakı arasında güçlü bir korelasyon bulunmuştur (Alm ve Torgler, 2006: 224).

3.4. Yolsuzluk ile Vergi Ahlakı İlişkisi

Yolsuzluk kelimesi Bakanlar Kurulu’nun 2003/25088 sayılı kararı ile kabul edilen Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesi’nin 2. Maddesinde tanımlanmıştır. Bu tanıma göre (25088 Sayılı Resmi Gazete , 2003: 672).

“Bu Sözleşme’nin amaçlarına uygun olarak "yolsuzluk" tabirinden, bir görevin olağan ifasına ya da haksız bir komisyondan veya hak edilmemiş bir yarardan veya böyle bir hak edilmemiş yarar vaadinden fayda sağlayanın, lazım gelen davranışına etki eden haksız bir komisyonun veya diğer hak edilmemiş bir yarara veya böyle bir yararla ilgili vaadin doğrudan ya da dolaylı olarak talep edilmesi, sunulması, verilmesi ya da kabul edilmesi anlaşılır.”

Vergi kaçakçılığı bir tür yolsuzluk olsa da Akdede’nin “Yolsuzluk ve Vergi Kaçakçılığı” adlı makalesinde yolsuzluğun vergi kaçakçılığını özendirip özendirmeyeceği araştırılmıştır. Bulunan sonuçlara göre yolsuzlukla vergi kaçakçılığı arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Rüşvetin yüksek istenmesi durumunda vergi mükellefi vergi kaçırılmayı tercih etmektedir. Vergi kaçakçılığının az olması da vergi ahlakının yüksek olduğunu göstermektedir (Akdede, 2006: 141).

Schneider ve Dreher’in 1994-2002 döneminde yüksek gelirli ve düşük gelirli 120 ülke üzerinde yapmış olduğu çalışma sonuçlarına göre; yüksek gelirli ülkelerde kayıt dışı ekonomi yolsuzluğu azaltmakta; düşük gelirli ülkelerde ise kayıt dışı ekonomi yolsuzluğu artırmaktadır, ülkedeki katı düzenlemelerin hem yolsuzluğu hem de kayıt dışı ekonomiyi artırdığı sonucuna varılmıştır (Dreher ve Schneider, 2006: 2).

Torgler’in 1990- 2000 dönemindeki gelişmekte olan ülkeler üzerine yapmış olduğu çalışmada ise yolsuzluk ve vergi ahlakı arasında güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yolsuzluk arttıkça vergi ahlakının düştüğünü, yolsuzluk azaldıkça vergi ahlakının arttığını sonucuna ulaşmıştır (Torgler, 2004: 2).

3.5. Kamu Harcamalarının Algılanma Düzeyi ile Vergi Ahlakı İlişkisi

Devletin kamu hizmetlerini yerine getirebilmesi için harcama yapması gerekmektedir. Kamu ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan ödemelere kamu harcamaları denilmektedir. Kamu harcamaları yetkili kişilerce gerçekleştirilir, para şeklinde ödemesi yapılır, zaman içerisinde sürekli artma gösteren kamu harcamaları kamu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla toplanır (Sayar, 1975: 25-27).

Devlet; kamu harcamalarını mükelleflerin tercihine uyumlu bir şekilde yaparsa, mükellefler vergiye karşı olumlu bir davranış sergiler vergilerini gönüllü bir şekilde öderler fakat devletin mükelleflerin desteklemediği bir şekilde kamu harcaması

yapması durumunda ödenen vergiler mükelleflerce boşa giden fonlar olarak algılanacak ve vergiye karşı olumsuz tepkiler gösterilecektir (Şenyüz, 1995: 41).

Kamu harcamaları ile vergi ahlâkı arasında önemli bir ilişki vardır. Devletin vergi politikası ile vergilerin toplanıp kamu harcaması yapılması mükelleflerin vergiye uyumunu ve buna bağlı olarak da vergi ahlakını etkilemektedir. Optimal vergi uyumu için kamu harcamalarının tahsisi, dağılımı ve istikrar sağlaması önemlidir. Vergi ahlakının yüksek olması için bu dağıtımın adalet ve ölçü bakımından en iyi bir şekilde olması gerekir (Torgler ve Schaltegger, 2005: 3-4).

Demir'in 2007-2008 döneminde Ege bölgesinde 6 ilde 640 mükellefle yapmış olduğu çalışmaya göre; "ülkemizde kamu harcamalarında savurganlık yapılmaktadır" cümlesine mükelleflerin %55,9'u kesinlikle katılıyorum, %32,2'si katılıyorum, %5,8 ne katılıyorum ne de katılmıyorum, %2,8 katılmıyorum ve %3,3 kesinlikle katılmıyorum demiştir. "Ödediğim verginin nerelere harcandığını bilmem benim için çok önemlidir" cümlesine %71,1 kesinlikle katılıyorum, %23,6 katılıyorum denilmiş, çok az mükellefte bu görüşe katılmadığını belirtmiştir. %1,4 katılmıyorum ve %1,4 kesinlikle katılmıyorum diye görüş belirtmişlerdir. Demir'in çalışmasında kamu harcamalarının algılanma düzeyi ve vergi ahlakı incelendiğinde en yüksek vergi ahlakına sahip kişilerin, kamu harcamaları bakımından en fazla duyarlılık gösteren kişiler olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre ülkedeki vergi ahlakının yüksek olabilmesi için kamu harcamalarının etkin ve bireylerin tercihlerine göre yapılması gerekmektedir (Demir, 2008: 170-171).

3.6. Vergi Kapasitesi ile Vergi Ahlakı İlişkisi

Vergi kapasitesi; devlet tarafından alınan vergi tutarını belirleyen unsurların ortaya koyduğu ve toplanan vergilerin daha fazla ötesine geçemeyeceği kuramsal sınırdır. Vergileme kapasitesi ülkeden ülkeye göre farklılık göstermekte ve iktisadi, siyasi ve toplumsal koşullara göre değişebilmektedir. Vergileme kapasitesini belirleyen unsurlar, ülkenin kişi başına düşen gelir düzeyi, gelir dağılımı, ekonominin parasallaşma kapasitesi vb. olarak sıralayabiliriz (Uluatam, 1997: 319).

Mükellefler vergilendirilirken vergi kapasitesinin aşılması durumunda vergi ahlâkı azalacaktır. Vergi kapasitesi aşılmadan mükelleflerin vergilendirilmesi gerekir. Vergi kapasitesinin aşılması özellikle en alt gelir grubunda bulunan mükellefleri etkileyecektir çünkü bu gruptan alınan verginin kapasiteyi aşması durumunda mükelleflerin zorunlu ihtiyaçlarını azaltacak veya sınırlama yoluna gidecektir. Böylece vergileme hakkındaki adaletsizlik algısı toplumda yaşayan diğer kişileri olumsuz bir şekilde etkileyecek ve toplam vergi ahlâkı üzerinde negatif bir baskı oluşturacaktır (Demir, 2008: 73).

3.7. Vergi Sistemi ile Vergi Ahlakı İlişkisi

Her ülkenin kendi sosyal, siyasi ve ekonomik yapısını yansıtan bir vergi sistemi vardır. Ülkelerin vergi sistemleri zamana göre değişebildiği gibi, ülkelerin gelişmiş ve az gelişmiş olma durumuna göre de değişiklik gösterir. Az gelişmiş ülkelerin vergi sisteminin en belirgin özelliği kamu gelirlerinin GSMH içindeki payının düşük olmasıdır. Bunun yanında vergi sistemi özellikle dolaylı vergilerden oluşmakta, tüketim vergileri ağırlıkta olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin vergi sisteminin bir diğer özelliği de vergi idaresinin zayıflığıdır. Gelişmiş ülkelerde ise bu özelliklerin tersi görülmektedir; milli gelir ve fert başına düşen milli oranı yüksektir, vergi sistemine bakıldığında vergilerin büyük kısmını dolaysız vergilerin oluşturduğu görülmektedir ve vergi idaresi etkilidir (Eker, 2005: 207-210).

Vergi sistemi ve vergi ahlakı arasındaki ilişkiye baktığımızda ise ülkedeki, vergi sisteminin karmaşıklığı, vergi yasalarının sık sık değişmesi, vergilerin sayısal olarak çok olması mükellef üzerinde olumsuz bir baskı oluşturarak vergi ahlakını negatif etkileyecektir (Demir, 2008: 83-85).

Muter, Sakıncı ve Çelebi'nin Manisa ilinde vergi mükellefleri üzerinde yaptığı bir anket çalışmasına göre; mükelleflere vergi sistemine ilişkin düşüncelerini öğrenmek amacıyla iki soru yöneltilmiştir; ilk soruda "Vergi kaçakçılığının önlenmesi için öncelikle hangi tedbirler alınabilir?" diye sorulmuş mükelleflerin %26,5'i denetim sıklığı ve eğitim, %6,5 adil vergi sistemi, %5,3 vergi cezalarının yükseltilmesi, %1,7 götürü vergilemenin kaldırılması, %1,3 ticaretten süreli men, %0,9 götürü usulün yaygınlaştırılması, %0,6 vergi mükelleflerinin, ödediği verginin yerinde harcanıldığına inandırılması, %0,6 teşhir, %0,6 vergi oranlarının düşürülmesi, %56'sı ise cevap vermemiştir. İkinci soru ise "vergi sistemindeki uygulamalarda en çok şikâyetçi olduğunuz hususlar?" sorusuna %19,6'sı adaletsiz vergi sistemi, %18,5 peşin vergi, %7,1 vergi kanunlarının sık değişmesi, %5,5 bürokrasi, %3,6 vergi oranlarının yüksek olması, %2,8 götürü vergilendirme, %2,0 hayat standardı esaslı, %1,6 mükellefe ön yargılı bakılması, %0,1 ortalama kar haddinin yüksek olması ve %39,2'si de cevap vermemiştir (Muter ve diğerleri, 1993: 20-21).

3.8. Vergi Denetimi, Vergi Cezaları ve Vergi Afları ile Vergi Ahlakı İlişkisi

Devlet; mükelleflerin vergilerini ödemeleri, vergi kayıp ve kaçakçılığı engellemek ve vergileme açısından gerçek ödeme gücüne ulaşabilmek için vergi denetiminde bulunur. Etkin bir vergi denetimi mükelleflerin vergi kaçırmasını engelleyerek mükelleflerin vergilemede adalet hakkında olumlu düşünmesini sağlar. Vergilemede adaletin olduğuna inanan mükellefin davranışları da buna bağlı olarak değişir. Buna ek olarak vergi denetimi mükellefler üzerinde korku ve baskı oluşturduğu için mükelleflerin vergi kaçırma azalacaktır. Mükellefler vergi kaçırma davranışına yönelindiklerinde bununla ilgili fayda-maliyet analizi yaparlar. Mükellefler vergi kaçırma sonrası sağlayacağı faydayı ve yakalanmaları durumunda ödeyecekleri cezayı hesaplayarak bir fayda-maliyet analizi yaparak tercihini belirler (Aktan ve Çoban, 2006: 146).

Torgler'in 1999 yılında İsviçre'de, 26 eyalette 16-75 yaş arası Alman, Fransız ve İtalyan vatandaşlar üzerinde yapmış olduğu ampirik çalışmaya göre; vergi denetimleri ile vergi ahlakı arasında güçlü bir korelasyon bulunmuştur. Çalışmada; Sayıştay denetiminin yüksek olması vergi ahlakını önemli bir şekilde pozitif yönde etkilediği, denetim arttıkça vergi ahlakının arttığı, denetim azaldıkça vergi ahlakının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Torgler, 2005: 735-760).

Murphy'in 2002 yılında Avustralya'da, 24-81 yaş arasındaki 2292 vergi mükellefi üzerinde yapmış olduğu çalışmaya göre; vergi denetimlerinin, vergi cezalarının ve yasal düzenlemelerin vergi uyumunu artırdığı gözlenmiştir. Bu da vergi ahlakı üzerinde pozitif bir etki oluşturmaktadır (Murphy, 2005: 569-585).

Torgler ve Schaltegger'in Kosta Rika ve İsviçre'de vergi afları üzerine yapmış oldukları çalışmanın sonucuna göre; vergi afları ile vergiye gönüllü uyumu arasında negatif yönlü ilişki vardır. Vergi aflarının artması vergisini ödeyen mükellefi cezalandırdığı için vergiye gönüllü uyumu azaltmakta bu da vergi ahlakını olumsuz etkilemektedir. Devlet tarafından sık sık vergi aflarının çıkarılması mükellefte vergi affı beklentisi oluşturmakta, eğer devlet bu beklentiyi karşılamazsa ya da sözünde durmayıp af çıkarmazsa mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu azaltmakta bu da vergi ahlakını olumsuz yönde etkilemektedir (Torgler ve Schaltegger, 2005: 431).

3.9. Vergi İdaresinin Etkinliği ile Vergi Ahlakı İlişkisi

Mükellef ile vergi idaresi arasındaki ilişki, vergi idaresinin etkin bir şekilde kullanılması vergi ahlâkı açısından önemlidir. Mükellefler vergileme ile ilgili görevlerini yerine getirirken her aşamada vergi idaresi ile karşı karşıya gelirler. Bu sebeple mükelleflerin vergi idaresi ile olan ilişkileri en az ödedikleri vergi kadar önemlidir. Vergi idaresinin mükellef psikolojisi açısından başarılı uygulamaları vergiye karşı dirençleri azaltacaktır. Vergiye karşı dirençlerin azalması ise vergi ahlâkını artıracaktır (Şenyüz, 1995: 48).

Demir'in Ege Bölgesinde 640 gelir vergisi mükellefi ile yaptığı anket çalışmasını da "Genellikle vergi idaresinin bana karşı davranışları olumludur" cümlesine mükelleflerin %11,6 sı kesinlikle katılıyorum, %33,1'i katılıyorum, %33,1'i ne katılıyorum ne katılmıyorum, %16,7 'si katılmıyorum, %7,3'ü kesinlikle katılmıyorum demişlerdir. Vergi idaresinin uygulamalarından memnun olanların büyük bir çoğunluğu vergi ahlâkı yüksek olan mükelleflerdir (Demir, 2008: 176).

Çetin ve Gökbunar'ın Manisa'da Vergi Dairesi Başkanlığında 98 personeli ile yapmış olduğu anket çalışmasının sonuçlarına göre; Mükelleflerin hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmaması sonucunda devlete olan güvenlerinde azalma meydana gelmekte ve vergiyle ilgili görevlerini yerine eksik getirmektedirler. Bu da vergiye gönüllü uyumu azaltmakta ve vergi ahlâkını olumsuz etkilemektedir (Çetin ve Gökbunar, 2010: 42).

3.10. Muhasebe Meslek Mensuplarının Etkisi ile Vergi Ahlakı İlişkisi

Muhasebe meslek mensupları olarak; Serbest Muhasebeciler, Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler, Yeminli Mali Müşavirler ve işletme içerisinde çalışan Muhasebecilerdir. Vergi idaresi ile mükellef arasında köprü görevi gören muhasebe meslek mensuplarının vergilemedeki önemi çok büyüktür. Vergileme çoğunlukla mükelleflerin beyanına göre yapılmakta, burada da muhasebe meslek mensuplarına önemli görevler düşmektedir. Muhasebe meslek mensupları vergi ahlâkını pozitif yönde etkilediği gibi, negatif yönde de etkileyebilmektedir. Muhasebe meslek mensupları vergi kanunlarındaki karmaşıklık nedeniyle mükelleflerin vergi kanunlarını daha iyi anlamasını sağlaması, vergi yasalarını ve düzenlemelerini daha iyi uygulayarak toplumun vergi ahlâkına pozitif etki yapmaktadır. Meslek mensuplarının, mükelleflerin vergi yasalarındaki karışıklık ve belirsizlik durumundaki avantajdan yararlanmaları ise (vergiden kaçınmaları gibi) vergi ahlâkına negatif etkisini oluşturmaktadır (Demir, 2008: 92-94).

Daştan'ın Doğu Karadeniz Bölgesi (Trabzon, Ordu, Rize, Giresun, Gümüşhane ve Artvin) illerinde faaliyette bulunan 144 muhasebe meslek mensubu ile yapmış olduğu anket çalışmasına göre; "Muhasebe eğitiminde vergi kayıp ve kaçakları ile mücadeleyle yönelik eğitim verilmesine ilişkin yaklaşımları %90'ı düşünmektedir. Bu düşüncede olanların %36'sı vergi ahlâkı konusunda, %26'sı vergi hukuku, %17'si muhasebe ahlâkı, %12'si muhasebe denetimi, %9'u ise genel muhasebe üzerine bu eğitimin yapılmasını düşünmektedir (Daştan, 2011: 202).

3.11. Diğer Mükelleflerin ve Yakın Çevrenin Etkisi ile Vergi Ahlakı İlişkisi

Vergi ahlâkının oluşmasında bireyin çevresindeki mükelleflerin ve yakın çevrenin etkisi büyüktür. İnsan sosyal bir varlıktır, çevresi ile sürekli etkileşim halindedir. Çevresindeki mükelleflerle kendisini mukayese edecektir. Ekonomik olarak

aynı miktarda gelir elde edip de vergilemede çevresindekilere göre daha fazla vergi ödeyen bireyin vergiye karşı içsel motivasyonu azalacak, birey de vergi kaçırmaı düşünecektir. Bireyin vergi ahlaksızlığı sayılan bir davranış sergilemesi yakın çevresindekiler tarafından öğrenildiğinde bireye karşı güvenlerinin azalacağını hissettiriyorsa ve bundan utanç duyuyorsa birey üzerinde vergi ahlaki bakımından pozitif bir baskı oluşturacaktır (Demir, 2008: 99-100).

Saruç ve Sağbaşı'nın 477 mükellef üzerinde vergi etiği ile ilgili yapmış oldukları anket çalışmasına göre; "Eğer vergi kaçırdığım açığa çıkıp yakın çevrem tarafından bilinseydi utancımın onların yüzüne zor bakardım" ifadesine % 23'ü kesinlikle katılıyorum, % 27'si katılıyorum, % 14'ü kararsızım, % 25'i katılmıyorum, % 11'i kesinlikle katılmıyorum demmiştir. Yine aynı çalışmada "Vergi kaçıran birinin genel olarak toplumda ayıplandığını düşünüyorum" ifadesine %11'i kesinlikle katılıyorum, % 22'si katılıyorum, % 13'ü kararsızım, %41'i katılmıyorum, % 13'ü kesinlikle katılmıyorum demmiştir (Saruç ve Sağbaşı, 2003: 84).

4. Ekonomik Faktörlerin Tespitiyle İlgili Alan Çalışması

4.1. Amaç

Vergi; geçmişten günümüze kadar kamu giderlerini karşılamak için gerçek ve tüzel kişilerden toplanan devletin en önemli gelir kaynağıdır. Bir ülkede vergi kaçakçılığının ve kayıt dışı ekonominin artması devletin en önemli gelirinin azalmasına neden olmaktadır. Kayıt dışılık ve vergi kaçakçılığının azalması ise o ülkedeki bireylerin vergi ahlakının yükseltilmesiyle gerçekleşebilir. Vergilerin devlet açısından çok önemli olduğu düşünüldüğünde vergi ahlakının araştırma konusu olması ve vergi ahlakını belirleyen demografik faktörleri tespit etmek de oldukça önemlidir. Bu çalışmada Türkiye'de vergi gelirleri içinde en yüksek hâsılatı sahip olan İstanbul ili araştırılmıştır. İstanbul'da vergi hâsılatı 2013 yılı Aralık ayı sonu itibarıyla 159.048.532.242, Genel Bütçe gelirleri içindeki oranı ise %43,28'dir (http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_55.xls htm erişim 30.10.2014). Türkiye'deki vergi gelirinin yaklaşık yarısının İstanbul'dan elde edilmesiyle çalışmamız; hem İstanbul'daki vergi ahlakı ve demografik faktörler hem de Türkiye'deki vergi ahlakı hakkında bilgi vermesi açısından oldukça önem taşımaktadır.

4.2. Metodoloji

Vergi ahlakının demografik belirleyicilerinin tespitine yönelik yaptığımız anket çalışmasında İstanbul'da 2013 yılında 1252 kişiye anket uygulaması yapılmış ve bunlardan 1025 tanesi geçerli kabul edilerek analiz edilmiştir. İstanbul'da ikamet eden tüm kişilere anket uygulamanın zamansal, mekânsal vb. birçok sebepten zor olması nedeniyle İstanbul'un farklı ilçelerinde 1252 kişiye ulaşılabilirlik kriterine göre anket uygulaması yapılmıştır. Anket çalışmasında her ilçeden örneklem seçilmesine dikkat edilmiş, yaş grupları, gelir durumları, cinsiyet, medeni hal gibi demografik özelliklerin de dengeli dağılımına özen gösterilmiştir. Ankette kullanılan sorular hazırlanırken yerli literatür incelenerek hazırlanmıştır³. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, mükelleflerin kişisel durumlarına ilişkin yaş, cinsiyet, medeni hal, eğitim seviyesi, meslek ile ilgili sorulardan; ikinci bölüm ise, vergi ahlakı ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. Ankette soruların cevaplarında 5'li likert ölçeği (Tamamen Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum, Asla Katılmıyorum) kullanılmıştır. Ankette aynı sorunun farklı şekilde sorulmasıyla ankete katılan kişinin anketi doğru bir şekilde

cevaplayıp cevaplamadığı tespit edilmeye çalışılmış, güvenilir olmayan anketler analize tabi tutulmamıştır¹.

Anket formuna çalışmanın bilimsel amaçla yapıldığı ve cevaplandırmanın soruları yanıtlarken baskı altında kalmadan doğru cevaplar verebilmesi için isim soy isim istenmediği yazılmış ve anketler uygulanırken özellikle isim soy isim istenmediği vurgulanmıştır.

Araştırmada ankette kullanılan soruların birbiri ile soru bütünlüğü olup olmadığını anlamak, yanlış anlaşılan soruları tespit etmek ve ankette yer alan hataları en aza indirmek için 40 kişiye anket uygulayarak pilot bir araştırma yapılmış, araştırma sonucunda öneriler dikkate alınarak düzeltmeler yapılmıştır.

Araştırmada verilerin değerlendirilmesinde SPSS 18,0 (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılarak analiz edilmiştir.

4.3. Araştırmanın Bulguları ve Sonuçları

4.3.1 İstanbul İlinin Vergi ahlak Skoru

Çalışma da vergi ahlakını ölçmeye yönelik 10 sorudan oluşan bir endeks geliştirilmiştir. Bu sorular 5’li likert ölçeğine göre; (Tamamen Katılıyorum→ 5, Katılıyorum → 4, Kararsızım→ 3, Katılmıyorum→ 2, Asla Katılmıyorum→ 1) şeklinde puanlanarak kodlanmıştır. Bazı sorularda ise tersten kodlama yapılmıştır (Tamamen Katılıyorum→ 1, Katılıyorum → 2, Kararsızım→ 3, Katılmıyorum→ 4, Asla Katılmıyorum→ 5) şeklinde kodlanmıştır. Aşağıda vergi ahlakı ile oluşturduğumuz endeks ve puanlamaları bulunmaktadır;

1. Vergi kaçırmanın ahlaksızlık olduğunu düşünüyorum. (5 →1)
2. Vergimi gönüllü öderim. (5 →1)
3. Hiçbir zaman vergi kaçırmam. (5 →1)
4. Vergi kaçırmak hırsızlıktır. (5 →1)
5. Fırsatını bulursam vergi kaçıırım. (1 →5)
6. Herkes vergi kaçırırsa benim de vergi kaçırmam ahlaksızlık sayılmaz. (1 →5)
7. Vergi kaçırana birini hoş görürüm. (1 →5)
8. Vergi kaçırana birini ayıplarım. (5 →1)
9. Vergilerin tamamını ödersem çok zarar ederim. (1 →5)
10. Ara sıra vergi kaçırmak normal sayılmalıdır. (1 →5)

(5 →1) kodlamada tamamen katılıyorum 5’ten başlayıp sırayla devam etmektedir.

(1 →5) kodlamada tamamen katılıyorum 1’den başlayıp sırayla devam etmektedir.

Çalışmada vergi ahlakının tespiti için her sorunun puanı toplanıp, 1025’e bölünerek aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır⁴. Her bir sorunun puanlanmış aritmetik ortalaması aşağıda yer almaktadır;

¹ Anket sorularının hazırlanmasında özellikle İhsan Cemil Demir’in “*Vergi Ahlakı ve Belirleyicileri: Ege Bölgesi Örneği*” adlı doktora çalışmasından yararlanılmıştır.

1. soru → 4,52 puan
2. soru → 4,02 puan
3. soru → 4,33 puan
4. soru → 4,35 puan
5. soru → 4,09 puan
6. soru → 4,05 puan
7. soru → 4,08 puan
8. soru → 4,12 puan
9. soru → 2,69 puan
10. soru → 4,09 puan

10 sorunun puanının aritmetik ortalaması alınmasıyla İstanbul ilinin vergi ahlak skoru belirlenmektedir. Ölçeğimiz 5’li puanlama üzerinden hesaplandığında ortalama değer de 3’tür. Hesaplamalarımız sonucunda; İstanbul ilinin **vergi ahlak skoru; 4,03** puandır. Bu skor ortalamamın üzerinde ve yüksek kabul edilmektedir

4.3.2 Ekonomik Faktörlerin Vergi Ahlakı İlişkisi

Ekonomik faktörlerin (vergi yükü, vergi Adaleti, yolsuzluk, kamu harcamalarının algılanma düzeyi, vergi sistemi, gelir düzeyi, vergi denetimi, vergi cezaları, vergi afları, vergi idaresinin etkinliği, muhasebe meslek gruplarının etkisi, diğer mükellefler ve yakın çevrenin etkisi) gibi faktörlerin betimsel analizi yapıp vergi ahlakı ile ilişkisi olup olmadığı analiz edilecektir.

4.3.2.1 Vergi Yükü -Vergi Ahlakı İlişkisi

Aşağıdaki tabloda “Ülkemizdeki Vergi Yükü Çok Yüksek” ve “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesi arasındaki ilişki Ki Kare çapraz tablo ile analiz edilip, bulunan sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1: Vergi Yüklü – Vergi Ahlakı İlişkisi

	Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım						Total
	Tamamen Katılıyorum		Kararsızım		Asla Katılmıyorum		
	Count	% of Total	Count	% of Total	Count	% of Total	Count
Asla Katılmıyorum	1	,1%	0	,0%	2	,2%	9
							14
							1,4%
Katılmıyorum	0	,0%	8	,8%	8	,8%	30
							65
							6,3%
Ülkemizde Vergi Yüklü Çok Yüksek	7	,7%	6	,6%	17	,17%	59
							138
							13,5%
Kararsızım	10	1,0%	19	1,9%	31	3,0%	133
							369
							36,0%
Katılıyorum	25	2,4%	32	3,1%	50	4,9%	234
							439
							42,8%
Tamamen Katılıyorum	43	4,2%	65	6,3%	108	10,5%	465
							1025
							100,0%

Tabloda yatay sütunda ülkemizde vergi yükü çok yüksektir, dikey sütunda da fırsatını bulursam vergi kaçırırım önermesi bulunmaktadır. Dikey ve yatay sütunların kesiştiği hücrelerdeki rakam her iki önermeye de verilmiş ortak yanıtı göstermektedir. Buna göre; ülkemizde vergi yükü çok yüksek'e asla katılmıyorum diye yanıt veren ve fırsatını bulursam vergi kaçırırım önermesine asla katılmıyorum diyen 9 kişi ile % 0,9'dur. Tabloya baktığımızda her iki önermeye en çok yanıt veren mükellef sayısı 234 ile %22,8 oranındadır. Bu mükellefler ülkemizde vergi yükü çok yüksek önermesine tamamen katılıyorum ve fırsatını bulursam vergi kaçırırım önermesine de asla katılmıyorum yanıtını vermişlerdir.

Chi-Square Tests

	value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	72,153 ^a	16	,000
Likelihood Ratio	75,350	16	,000
Linear-by-Linear Association	,000	1	,992
N of Valid Cases	1025		

a. 6 cells (24,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,59.

Symmetric Measures

		value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Contingency Coefficient	,256	,000
N of Valid Cases		1025	

Yukarıda ki Chi-Square Test tablosuna göre; Sig p <0,05 ten küçük olduğu için Ho hipotezi red edilir ve buna göre; vergi yükü ile vergi ahlakı arasında ilişki vardır. Symmetric Measures tablosundaki 0,256 değerine baktığımız da vergi yükü ile vergi ahlakı arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu görmekteyiz.

4.3.2.2. Vergi Adaleti -Vergi Ahlakı İlişkisi

Aşağıdaki tabloda “ülkemizdeki vergiler adaletlidir” ve “fırsatını bulursam vergi kaçırırım” önermesi arasındaki ilişki Ki Kare Çapraz Tablo ile analiz edilip, bulunan sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Tabloda yatay sütunda ülkemizde vergiler adaletlidir, dikey sütunda da fırsatını bulursam vergi kaçırırım önermesi bulunmaktadır. Dikey ve yatay sütunların kesiştiği hücrelerdeki rakam her iki önermeye de verilmiş ortak yanıtı göstermektedir. Tabloya bakıldığında her iki önermeye en çok yanıt veren mükellef sayısı 215 ve %21,0 oranındadır. Bu mükellefler ülkemizde vergiler adaletlidir önermesine asla katılmıyorum ve fırsatını bulursam vergi kaçırırım önermesine de asla katılmıyorum yanıtını vermişlerdir.

Tablo 2: Vergi Adaleti – Vergi Ahlakı İlişkisi

	Fırsatın Bulursam Vergi Kaçırırım				Total	
	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum		
Ülkemizde Vergiler Adaletlidir * Fırsatın Bulursam Vergi Kaçırırım Crosstabulation						
Asla Katılmıyorum	Count	24	30	66	89	215
	% of Total	2,3%	2,9%	6,4%	8,7%	21,0%
Katılmıyorum	Count	6	20	13	100	121
	% of Total	,6%	2,0%	1,3%	9,8%	11,8%
Kararsızım	Count	3	8	17	53	84
	% of Total	,3%	,8%	1,7%	5,2%	8,2%
Katılıyorum	Count	4	5	8	94	132
	% of Total	,4%	,5%	,8%	9,2%	12,9%
Tamamen Katılıyorum	Count	6	2	4	8	24
	% of Total	,6%	,2%	,4%	,8%	2,3%
Total	Count	43	65	108	344	465
	% of Total	4,2%	6,3%	10,5%	33,6%	45,4%
						100,0%

Chi-Square Tests

	value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	150,705 ^a	16	,000
Likelihood Ratio	147,535	16	,000
Linear-by-Linear Association	,083	1	,773
N of Valid Cases	1025		

a. 3 cells (12,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,85.

Symmetric Measures

		value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Contingency Coefficient	,358	,000
N of Valid Cases		1025	

Yukarıda ki Chi-Square Test tablosuna göre; Sig p <0,05 ten küçük olduğu için Ho hipotezi red edilir ve buna göre; vergi adaleti ile vergi ahlakı arasında ilişki vardır. Symmetric Measures tablosundaki 0,358 değerine baktığımız da vergi adaleti ile vergi ahlakı arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu görmekteyiz.

4.3.2.3 Yolsuzluk -Vergi Ahlakı İlişkisi

Aşağıdaki tabloda “ülkemizdeki vergiler adaletlidir” ve “fırsatını bulursam vergi kaçırırım” önermesi arasındaki ilişki Ki Kare Çapraz Tablo ile analiz edilip, sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Tabloda yatay sütunda ülkemizde çok fazla yolsuzluk yapılmaktadır, dikey sütunda da fırsatını bulursam vergi kaçırırım önermesi bulunmaktadır. Dikey ve yatay sütunların kesiştiği hücrelerdeki rakam her iki önermeye de verilmiş ortak yanıtı göstermektedir. Tabloya baktığımızda her iki önermeye en çok yanıt veren mükellef sayısı 221 ve % 21,6 oranındadır. Bu mükellefler ülkemizde çok fazla yolsuzluk yapılmaktadır önermesine “Tamamen Katılıyorum “ ve fırsatını bulursam vergi kaçırırım önermesine de “ Asla Katılmıyorum “ yanıtını vermişlerdir.

Tablo 3: Yolsuzluk – Vergi Ahlakı ilişkisi Ülkemizde Çok Fazla Yolsuzluk Yapılmaktadır *

	Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım Crosstabulation					Total
	Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım					
	Tamamen	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Asla	
Asla Katılmıyorum	Count	1	2	1	4	14
	% of Total	.1%	.2%	.1%	.4%	2,1%
Katılmıyorum	Count	1	4	4	21	17
	% of Total	.1%	.4%	.4%	2,0%	1,7%
Ülkemizde Çok Fazla Yolsuzluk Yapılmaktadır	Count	4	10	15	34	52
	% of Total	.4%	1,0%	1,5%	3,3%	5,1%
Katılıyorum	Count	10	21	33	149	161
	% of Total	1,0%	2,0%	3,2%	14,5%	15,7%
Tamamen Katılıyorum	Count	27	28	55	136	221
	% of Total	2,6%	2,7%	5,4%	13,3%	21,6%
Total	Count	43	65	108	344	465
	% of Total	4,2%	6,3%	10,5%	33,6%	45,4%
						100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	25,146 ^a	16	,067
Likelihood Ratio	25,256	16	,065
Linear-by-Linear Association	,243	1	,622
N of Valid Cases	1025		

a. 7 cells (28,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is, 92.

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Contingency Coefficient	,155	,067
N of Valid Cases		1025	

Yukarıda ki Chi-Square Test tablosuna göre; Sig p <0,05'ten büyük olduğu için Ho hipotezi kabul edilir ve buna göre; yolsuzluk ile vergi ahlakı arasında ilişki incelediğimiz sorulara göre bulunamamıştır. Yapılan çalışmaya göre; vergi ahlakı ile yolsuzluk arasında ilişki bulunamamıştır, mükelleflerin birçoğu fırsatını bulursam vergi kaçırırım önermesine asla katılmıyorum demişler aynı zamanda ülkemizde çok fazla yolsuzluk yapılmaktadır önermesine de tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir.

4.3.2.4. Kamu Harcamaları ile Vergi Ahlakı İlişkisi

Aşağıdaki tabloda “Ülkemizde Toplanan Vergilerin Harcanmasında Savurganlık Yapılmaktadır” ve “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesi arasındaki ilişki Ki Kare Çapraz Tablo ile analiz edilip, sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tabloda yatay sütunda “Ülkemizde Toplanan Vergilerin Harcanmasında Savurganlık Yapılmaktadır” dikey sütunda da “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesi bulunmaktadır. Dikey ve yatay sütunların kesiştiği hücrelerdeki rakam her iki önermeye de verilmiş ortak yanıtı göstermektedir. Tabloya baktığımızda her iki önermeye en çok yanıt veren mükellef sayısı 142 ve % 13,9 oranındadır. Bu mükellefler “Ülkemizde Toplanan Vergilerin Harcanmasında Savurganlık Yapılmaktadır” önermesine “Katılıyorum“ ve Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım önermesine de“ Katılmıyorum “ yanıtını vermişlerdir.

Tablo 4: Kamu Harcamaları – Vergi Ahlakı ilişkisi

	Fırsatın Bulursam Vergi Kaçırırım					Total
	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Asla Katılmıyorum	
Asla Katılmıyorum	Count	1	4	1	19	52
	% of Total	,1%	,4%	,1%	1,9%	5,1%
	Count	6	7	9	35	74
	% of Total	,6%	,7%	,9%	3,4%	7,2%
Katılmıyorum	Count	11	9	25	75	119
	% of Total	1,1%	,9%	2,4%	7,3%	11,6%
Kararsızım	Count	7	21	37	142	103
	% of Total	,7%	2,0%	3,6%	13,9%	10,0%
Katılıyorum	Count	18	24	36	73	117
	% of Total	1,8%	2,3%	3,5%	7,1%	11,4%
Tamamen Katılıyorum	Count	43	65	108	344	465
	% of Total	4,2%	6,3%	10,5%	33,6%	45,4%
Total						1025
	% of Total					100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	69,185 ^a	16	,000
Likelihood Ratio	72,426	16	,000
Linear-by-Linear Association	23,625	1	,000
N of Valid Cases	1025		

a. 2 cells (8,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,23.

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Contingency Coefficient	,251	,000
N of Valid Cases		1025	

Yukarıda ki Chi-Square Test tablosuna göre; Sig p <0,05'ten küçük olduğu için Ho hipotezi red edilir ve buna göre; kamu harcamaları ile vergi ahlakı arasında ilişki vardır. Symmetric Measures tablosundaki 0,251 değerine baktığımız da kamu harcamaları ile vergi ahlakı arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu görmekteyiz.

4.3.2.5. Gelir Düzeyi İle Vergi Ahlakı İlişkisi

Anketi yanıtlayan 1025 mükellefin gelir durumlarına baktığımızda 0-1000 TL aylık ortalama gelir elde eden %28,0 ile 287 kişi, 1001-2000 TL arası aylık ortalama gelir elde eden %30,2 ile 310 kişi, 2001-3000 TL arası aylık ortalama gelir elde eden % 30,6 ile 314 kişi ve 3001 TL üzeri arası aylık ortalama gelir elde eden %11,1 ile 114 kişidir.

Tablo 5: Gelir Düzeyi – Vergi Ahlakı İlişkisi

		Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım					Total
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Asla Katılmıyorum	
0-1000	Count	16	20	34	71	146	287
	% of Total	1,6%	2,0%	3,3%	6,9%	14,2%	28,0%
1001-2000	Count	9	17	33	123	128	310
	% of Total	,9%	1,7%	3,2%	12,0%	12,5%	30,2%
2001-3000	Count	11	18	23	118	144	314
	% of Total	1,1%	1,8%	2,2%	11,5%	14,0%	30,6%
3001 ve üzeri	Count	7	10	18	32	47	114
	% of Total	,7%	1,0%	1,8%	3,1%	4,6%	11,1%
Total	Count	43	65	108	344	465	1025
	% of Total	4,2%	6,3%	10,5%	33,6%	45,4%	100,0%

Tabloda yatay sütunda mükelleflerin aylık ortalama geliri dikey sütunda da “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırım” önermesi bulunmaktadır. Tabloya baktığımızda “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırım” önermesine en çok yanıt veren mükellef sayısı 146 ve % 14,2 oranında 0-1000 TL aylık ortalama gelir elde eden mükelleflerdir aynı zamanda 2001-3000 TL aylık ortalama gelir elde eden mükelleflerde 144 %14,0 kişi de asla katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	28,382 ^a	12	,005
Likelihood Ratio	28,619	12	,004
Linear-by-Linear Association	,354	1	,552
N of Valid Cases	1025		
a. 1 cells (5,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,78.			
b.			

Symmetric Measures			
		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Contingency Coefficient	,164	,005
N of Valid Cases		1025	

Yukarıda ki Chi-Square Test tablosuna göre; Sig p <0,05’ten küçük olduğu için Ho hipotezi red edilir. Buna göre; gelir ile vergi ahlakı arasında ilişki vardır. Symmetric Measures tablosundaki 0,164 değerine baktığımız da gelir ile vergi ahlakı arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu görmekteyiz.

Aşağıda Kruskal Wallis H Testi yapılmıştır. Teste vergi ahlak skorunu oluşturduğunu düşündüğümüz 10 önermenin * birleştirilmesi ile gelir durumuna göre vergi ahlak skorları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ranks			
	gelir	N	Mean Rank
Vergi	0-1000	287	526,17
	1001-2000	310	493,79
	2001-3000	314	542,76
	3001 ve üzeri	114	450,12
	Total	1025	

Test Statistics^{a,b}

	Vergi ahlakı
Chi-Square	10,221
df	3
Asymp. Sig.	,017

Kruskal Wallis H testine göre; sig $p < 0,05$ olduğu için H_0 hipotezi red edilir buna göre; Gelir ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Test sonuçlarına vergi ahlakı skoru açısından baktığımızda 542,76 puanla 2001-3000 TL arası gelir elde edenlerin skoru en yüksek çıkmıştır. Bunu sırayla takip edenler, 526,17 puanla 0-1000 TL gelir elde eden, 493,79 puanla 1001-2000 TL gelir elde eden ve en az da 450,12 puanla 3001 ve üzeri gelir elde eden mükellefler olmuştur. 2001-3000 TL arası gelir elde eden mükelleflerin çoğunluğunu ücret kazancı elde edenler oluşturmaktadır ve 1001-2000 TL gelir elde edenleri de ticari kazanç erbabı oluşturmaktadır. Literatürde de ücretli çalışanların vergi ahlak skorları kendi hesabına çalışanlara göre daha yüksek çıkmaktadır.

4.3.2.6. Vergi Sistemi İle Vergi Ahlakı İlişkisi

Aşağıdaki tabloda “Ülkemizde Vergi Sistemi ve Kanunları Çok Karışık” ve “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırım” önermesi arasındaki ilişki Ki Kare Çapraz Tablo ile analiz edilip, sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tabloda yatay sütunda “Ülkemizde Vergi Sistemi ve Kanunları Çok Karışık” dikey sütunda ise “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırım” önermesi bulunmaktadır. Dikey ve yatay sütunların kesiştiği hücrelerdeki rakam her iki önermeye de verilmiş ortak yanıtı göstermektedir. Tabloya baktığımızda her iki önermeye en çok yanıt veren mükellef sayısı 163 ve % 15,9 oranındadır. Bu mükellefler “Ülkemizde Vergi Sistemi ve Kanunları Çok Karışık” önermesine “Katılıyorum” ve “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırım” önermesine de “Katılmıyorum” yanıtını vermişlerdir.

Tablo 6: Vergi Sistemi – Vergi Ahlakı İlişkisi

	Fırsatçı Bulursam Vergi Kaçırım					Total
	Tamamen Katlıyorum	Katlıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Asla Katılmıyorum	
Asla Katılmıyorum	Count	0	2	2	2	33
	% of Total	,0%	,2%	,2%	,2%	3,2%
Katılmıyorum	Count	3	5	12	27	79
	% of Total	,3%	,5%	1,2%	2,6%	7,7%
Kararsızım	Count	9	11	21	92	234
	% of Total	,9%	1,1%	2,0%	9,0%	22,8%
Katlıyorum	Count	12	26	34	163	389
	% of Total	1,2%	2,5%	3,3%	15,9%	38,0%
Tamamen Katlıyorum	Count	19	21	39	60	290
	% of Total	1,9%	2,0%	3,8%	5,9%	28,3%
Total	Count	43	65	108	344	1025
	% of Total	4,2%	6,3%	10,5%	33,6%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	62,418 ^a	16	,000
Likelihood Ratio	66,848	16	,000
Linear-by-Linear Association	3,135	1	,077
N of Valid Cases	1025		

a. 4 cells (16,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,38.

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Contingency Coefficient	,240	,000
N of Valid Cases		1025	

Yukarıda ki Chi-Square Test tablosuna göre; Sig p <0,05'ten küçük olduğu için Ho hipotezi red edilir ve buna göre; vergi sistemi ve kanunlarının karışık olması ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Symmetric Measures tablosundaki Value 0,240 değerine baktığımız da ise aradaki ilişkinin zayıf olduğunu görmekteyiz.

4.3.2.7. Vergi Denetimi ile Vergi Ahlakı İlişkisi

Aşağıdaki tabloda “Ülkemizde Vergi Denetimleri Çok Yetersiz” ve “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesi arasındaki ilişki Ki Kare Çapraz Tablo ile analiz edilip, sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tabloda yatay sütunda “Ülkemizde Vergi Denetimleri Çok Yetersiz” dikey sütunda ise “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesi bulunmaktadır. Dikey ve yatay sütunların kesiştiği hücrelerdeki rakam her iki önermeye de verilmiş ortak yanıtı göstermektedir. Tabloya baktığımızda her iki önermeye en çok yanıt veren mükellef sayısı 167 ve % 16,3 oranındadır. Bu mükellefler “Ülkemizde Vergi Denetimleri Çok Yetersiz” önermesinin “Tamamen Katılıyorum” ve “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesine de “Asla Katılmıyorum” yanıtını vermişlerdir.

Tablo 7: Vergi Denetimleri – Vergi Ahlakı İlişkisi

Ülkemizde Vergi Denetimleri Çok Yetersiz * Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım Crosstabulation

	Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım				Total
	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Asla Katılmıyorum	
Asla Katılmıyorum	Count 3 ,3%	3 ,3%	6 ,6%	10 1,0%	27 2,6%
Katılmıyorum	Count 1 ,1%	11 1,1%	13 1,3%	47 4,6%	48 4,7%
Kararsızım	Count 9 ,9%	11 1,1%	32 3,1%	92 9,0%	71 6,9%
Katılıyorum	Count 14 1,4%	18 1,8%	24 2,3%	149 14,5%	152 14,8%
Tamamen Katılıyorum	Count 16 1,6%	22 2,1%	33 3,2%	46 4,5%	167 16,3%
Total	Count 43 4,2%	65 6,3%	108 10,5%	344 33,6%	465 45,4%
	% of Total				100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	80,887 ^a	16	,000
Likelihood Ratio	87,692	16	,000
Linear-by-Linear Association	1,262	1	,261
N of Valid Cases	1025		

a. 2 cells (8,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,06.

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Contingency Coefficient	,270	,000
N of Valid Cases		1025	

Yukarıda ki Chi-Square Test tablosuna göre; Sig p <0,05'ten küçük olduğu için Ho hipotezi red edilir ve buna göre; vergi denetimleri ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Symmetric Measures tablosundaki Value 0,270 değerine baktığımız ise aradaki ilişkinin zayıf olduğunu görmekteyiz.

4.3.2.8. Vergi Cezaları -Vergi Ahlakı İlişkisi

Aşağıdaki tabloda “Ülkemizde Vergi Cezaları Çok Yetersiz” ve “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesi arasındaki ilişki Ki Kare Çapraz Tablo ile analiz edilip, sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tabloda yatay sütunda “Ülkemizde Vergi Cezaları Çok Yetersiz” dikey sütunda ise “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesi bulunmaktadır. Dikey ve yatay sütunların kesiştiği hücrelerdeki rakam her iki önermeye de verilmiş ortak yanıtı göstermektedir. Tabloya baktığımızda her iki önermeye en çok yanıt veren mükellef sayısı 157 ve % 15,3 oranındadır. Bu mükellefler “Ülkemizde Vergi Cezaları Çok Yetersiz” önermesine “Tamamen Katılıyorum” ve “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesine de “Asla Katılmıyorum” yanıtını vermişlerdir.

Tablo 8: Vergi Cezaları – Vergi Ahlakı İlişkisi

		Fırsatı Bulursam Vergi Kaçırırım				Total
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	
Asla Katılmıyorum	Count	9	3	11	6	29
	% of Total	,9%	,3%	1,1%	,6%	2,8%
Katılmıyorum	Count	5	12	12	65	47
	% of Total	,5%	1,2%	1,2%	6,3%	4,6%
Kararsızım	Count	12	16	30	87	83
	% of Total	1,2%	1,6%	2,9%	8,5%	8,1%
Katılıyorum	Count	4	20	25	129	149
	% of Total	,4%	2,0%	2,4%	12,6%	14,5%
Tamamen Katılıyorum	Count	13	14	30	57	157
	% of Total	1,3%	1,4%	2,9%	5,6%	15,3%
Total	Count	43	65	108	344	465
	% of Total	4,2%	6,3%	10,5%	33,6%	45,4%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	87,826 ^a	16	,000
Likelihood Ratio	87,038	16	,000
Linear-by-Linear Association	16,726	1	,000
N of Valid Cases	1025		

a. 2 cells (8,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,43.

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Contingency Coefficient	,281	,000
N of Valid Cases		1025	

Yukarıda ki Chi-Square Test tablosuna göre; Sig p <0,05'ten küçük olduğu için Ho hipotezi red edilir ve buna göre; vergi cezaları ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Symmetric Measures tablosundaki Value değerine 0,281 baktığımızda ise aradaki ilişkinin zayıf olduğunu görmekteyiz.

4.3.2.9. Vergi Afları ile Vergi Ahlakı İlişkisi

Aşağıdaki tabloda “Ülkemizde Vergi Afları Vergi Kaçıranları Ödüllendirmektedir” ve “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırıyorum” önermesi arasındaki ilişki Ki Kare Çapraz Tablo ile analiz edilip, sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tabloda yatay sütunda ”Ülkemizde Vergi Afları Vergi Kaçıranları Ödüllendirmektedir” dikey sütunda ise “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırıyorum” önermesi bulunmaktadır. Dikey ve yatay sütunların kesiştiği hücrelerdeki rakam her iki önermeye de verilmiş ortak yanıtı göstermektedir. Tabloya baktığımızda her iki önermeye en çok yanıt veren mükellef sayısı 209 ve % 20,4 oranındadır. Bu mükellefler ”Ülkemizde Vergi Afları Vergi Kaçıranları Ödüllendirmektedir” önermesine “Tamamen Katılıyorum“ ve “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırıyorum” önermesine de “Asla Katılmıyorum “ yanıtını vermişlerdir.

Tablo 9 : Vergi Afları – Vergi Ahlakı İlişkisi

		Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım							Total
		Tamamen Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Asla Katılmıyorum			
Ülkemizde Vergi Afları Vergi Kaçırınları Ödüllendirmektedir. * Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım Cross-tabulation									
Asla Katılmıyorum		Count	4	3	7	6	20	40	
% of Total			,4%	,3%	,7%	,6%	2,0%	3,9%	
Katılmıyorum		Count	5	11	10	40	28	94	
% of Total			,5%	1,1%	1,0%	3,9%	2,7%	9,2%	
Kararsızım		Count	7	11	22	39	66	145	
% of Total			,7%	1,1%	2,1%	3,8%	6,4%	14,1%	
Katılmıyorum		Count	7	13	23	178	142	363	
% of Total			,7%	1,3%	2,2%	17,4%	13,9%	35,4%	
Tamamen Katılmıyorum		Count	20	27	46	81	209	383	
% of Total			2,0%	2,6%	4,5%	7,9%	20,4%	37,4%	
Total		Count	43	65	108	344	465	1025	
% of Total			4,2%	6,3%	10,5%	33,6%	45,4%	100,0%	

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	97,338 ^a	16	,000
Likelihood Ratio	98,587	16	,000
Linear-by-Linear Association	7,790	1	,005
N of Valid Cases	1025		

a. 4 cells (16,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,68.

Symmetric Measures			
		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Contingency Coefficient	,294	,000
N of Valid Cases		1025	

Yukarıda ki Chi-Square Test tablosuna göre; Sig p <0,05'ten küçük olduğu için Ho hipotezi red edilir ve buna göre; vergi afları ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Symmetric Measures tablosundaki Value değerine 0,294 baktığımızda ise aradaki ilişkinin zayıf olduğunu görmekteyiz.

4.3.2.10. Vergi İdaresinin Etkinliği ile Vergi Ahlakı İlişkisi

Aşağıdaki tabloda “Ülkemizde Vergi İdaresi Etkin Çalışmaktadır” ve “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesi arasındaki ilişki Ki Kare Çapraz Tablo ile analiz edilip, sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tabloda yatay sütunda “Ülkemizde Vergi İdaresi Etkin Çalışmaktadır” dikey sütunda ise “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesi bulunmaktadır. Dikey ve yatay sütunların kesiştiği hücrelerdeki rakam her iki önermeye de verilmiş ortak yanıtı göstermektedir. Tabloya baktığımızda her iki önermeye en çok yanıt veren mükellef sayısı 139 ile % 13,6 oranındadır. Bu mükellefler önermesine “Ülkemizde Vergi İdaresi Etkin Çalışmaktadır” önermesine “Asla Katılmıyorum” ve “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesine de “Asla Katılmıyorum” yanıtını vermişlerdir.

Tablo 10: Vergi İdaresinin Etkinliği – Vergi Ahlakı İlişkisi

		Fırsatı Bulursam Vergi Kaçırırım				Total
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Asla Katılmıyorum
Ülkemizde Vergi İdaresi Etkin Çalışmaktadır * Fırsatı Bulursam Vergi Kaçırırım Crosstabulation						
Asla Katılmıyorum	Count	13	16	38	49	139
	% of Total	1,3%	1,6%	3,7%	4,8%	13,6%
Katılmıyorum	Count	6	20	25	94	111
	% of Total	,6%	2,0%	2,4%	9,2%	10,8%
Kararsızım	Count	14	9	22	71	124
	% of Total	1,4%	,9%	2,1%	6,9%	12,1%
Katılıyorum	Count	4	11	13	116	61
	% of Total	,4%	1,1%	1,3%	11,3%	6,0%
Tamamen Katılıyorum	Count	6	9	10	14	30
	% of Total	,6%	,9%	1,0%	1,4%	2,9%
Total		43	65	108	344	465
		4,2%	6,3%	10,5%	33,6%	45,4%
						100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	99,782 ^a	16	,000
Likelihood Ratio	98,085	16	,000
Linear-by-Linear Association	2,297	1	,130
N of Valid Cases	1025		
a. 2 cells (8,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,89.			
Symmetric Measures			
		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Contingency Coefficient	,298	,000
N of Valid Cases		1025	

Yukarıda ki Chi-Square Test tablosuna göre; Sig p <0,05'ten küçük olduğu için Ho hipotezi red edilir ve buna göre; vergi idaresinin etkin çalışması ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Symmetric Measures tablosundaki Value değerine 0,298 baktığımızda ise aradaki ilişkinin zayıf olduğunu görmekteyiz.

4.3.2.11. Muhasebe Meslek Mensupları ile Vergi Ahlakı İlişkisi

Aşağıdaki tabloda “Muhasebe Meslek Mensupları (Muhasebeciler, SMMM, YMM) Vergi Kanunlarını İyi Bildikleri İçin Vergi Kaçırılmazlar” ve “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesi arasındaki ilişki Ki Kare Çapraz Tablo ile analiz edilip, sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tabloda yatay sütunda “Muhasebe Meslek Mensupları (Muhasebeciler, SMMM, YMM) Vergi Kanunlarını İyi Bildikleri İçin Vergi Kaçırılmazlar” dikey sütunda ise “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesi bulunmaktadır. Dikey ve yatay sütunların kesiştiği hücrelerdeki rakam her iki önermeye de verilmiş ortak yanıtı göstermektedir. Tabloya baktığımızda her iki önermeye en çok yanıt veren mükellef sayısı 171 ile % 16,7 oranındadır. Bu mükellefler “Muhasebe Meslek Mensupları(Muhasebeciler, SMMM, YMM) Vergi Kanunlarını İyi Bildikleri İçin Vergi Kaçırılmazlar” önermesine “Asla Katılmıyorum“ ve “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesine de “Asla Katılmıyorum“ yanıtını vermişlerdir.

Tablo 11: Muhasebe Meslek Mensupları – Vergi Ahlakı İlişkisi

	Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım					Total
	Tamamen	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Asla	
Muhasebe Meslek Mensupları (Muhasebeci, SMMM, YMM) Vergi Kanunlarını İyi Bildikleri İçin Vergi Kaçırılmazlar * Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım Crosstabulation						
Asla Katılmıyorum	Count 18	27	47	102	171	365
	% of Total 1,8%	2,6%	4,6%	10,0%	16,7%	35,6%
Katılmıyorum	Count 9	18	28	103	113	271
	% of Total ,9%	1,8%	2,7%	10,0%	11,0%	26,4%
Kararsızım	Count 4	9	16	72	99	200
	% of Total ,4%	,9%	1,6%	7,0%	9,7%	19,5%
Katılıyorum	Count 4	6	8	53	53	124
	% of Total ,4%	,6%	,8%	5,2%	5,2%	12,1%
Tamamen Katılmıyorum	Count 8	5	9	14	29	65
	% of Total ,8%	,5%	,9%	1,4%	2,8%	6,3%
Total	Count 43	65	108	344	465	1025
	% of Total 4,2%	6,3%	10,5%	33,6%	45,4%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	35,110 ^a	16	,004
Likelihood Ratio	32,838	16	,008
Linear-by-Linear Association	,058	1	,809
N of Valid Cases	1025		

a. 2 cells (8,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,73.

Symmetric Measures			
		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Contingency Coefficient	,182	,004
N of Valid Cases		1025	

Yukarıda ki Chi-Square Test tablosuna göre; Sig p <0,05'ten küçük olduğu için Ho hipotezi red edilir ve buna göre; Muhasebe meslek mensupları ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Symmetric Measures tablosundaki Value 0,182 değerine baktığımızda ise aradaki ilişkinin zayıf olduğunu görmekteyiz.

4.3.2.12 Diğer Mükellefler ve Yakın Çevre - Vergi Ahlakı İlişkisi

Aşağıdaki tabloda “Çevremde Herkes Vergi Kaçırırsa, Fırsatım Varsa Bende Kaçırırım” ve “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesi arasındaki ilişki Ki Kare Çapraz Tablo ile analiz edilip, sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tabloda yatay sütunda “Çevremde Herkes Vergi Kaçırırsa, Fırsatım Varsa Bende Kaçırırım” dikey sütunda ise “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesi bulunmaktadır. Dikey ve yatay sütunların kesiştiği hücrelerdeki rakam her iki önermeye de verilmiş ortak yanıtı göstermektedir. Tabloya baktığımızda her iki önermeye en çok yanıt veren mükellef sayısı 340 ile % 33,2 oranındadır. Bu mükellefler önermesine “Çevremde Herkes Vergi Kaçırırsa, Fırsatım Varsa Bende Kaçırırım” önermesine “Asla Katılmıyorum“ ve “Fırsatını Bulursam Vergi Kaçırırım” önermesine de “Asla Katılmıyorum“ yanıtını vermişlerdir.

Tablo 12: Diğer Mükellefler Ve Yakın Çevre – Vergi Ahlakı İlişkisi

	Fırsatın Bulursam Vergi Kaçırırım						Total
	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Asla Katılmıyorum		
Asla Katılmıyorum	Count	15	9	14	87	340	465
	% of Total	1,5%	,9%	1,4%	8,5%	33,2%	45,4%
Katılmıyorum	Count	7	14	15	179	76	291
	% of Total	,7%	1,4%	1,5%	17,5%	7,4%	28,4%
Kararsızım	Count	3	6	48	42	23	122
	% of Total	,3%	,6%	4,7%	4,1%	2,2%	11,9%
Katılıyorum	Count	6	23	18	26	12	85
	% of Total	,6%	2,2%	1,8%	2,5%	1,2%	8,3%
Tamamen Katılıyorum	Count	12	13	13	10	14	62
	% of Total	1,2%	1,3%	1,3%	1,0%	1,4%	6,0%
Total	Count	43	65	108	344	465	1025
	% of Total	4,2%	6,3%	10,5%	33,6%	45,4%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	529,705 ^a	16	,000
Likelihood Ratio	453,324	16	,000
Linear-by-Linear Association	228,429	1	,000
N of Valid Cases	1025		

a. 3 cells (12,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,60.

Symmetric Measures			
		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Contingency Coefficient	,584	,000
N of Valid Cases		1025	

Yukarıda ki Chi-Square Test tablosuna göre; Sig p <0,05'ten küçük olduğu için Ho hipotezi red edilir ve buna göre; diğer mükellefler ve yakın çevrenin etkisi ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Symmetric Measures tablosundaki Value değerine 0,584 baktığımızda ise aradaki ilişkinin güçlü olduğunu görmekteyiz.

Sonuç

İstanbul'da vergi ahlakını ölçmek ve vergi ahlakını belirleyen ekonomik faktörleri tespit etmek amacıyla 1025 mükellef üzerinde anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışmaya göre; ankete katılanların %32,7'si kadın, %67,3'ü erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların %52,1'i evli, %47,9'u ise bekârdır. Katılımcıların yaş grupları incelendiğinde ise yoğunluğun 15-29 yaş arası ve 30-49 yaş arasında toplandığı görülmektedir. Eğitim düzeylerine bakıldığında ise katılımcılarda lise ve üniversite mezunlarının yoğunlukta olduğu görülmektedir. Katılımcıların meslek durumları incelendiğinde ise kendi hesabına çalışanların (serbest meslek kazancı elde eden ve ticari kazanç elde edenler) çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla ücretliler, çalışmayanlar ve emekliler izlemektedir.

Çalışmada kullanılan önermeler "Ki Kare Çapraz Tablolar Testi" ve "Kruskal Wallis Testi" ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda İstanbul'da vergi ahlakı skoru 5 puan üzerinden 4,03 olduğu tespit edilmiştir.

Vergi ahlakının belirleyicileri ekonomik, sosyal ve demografik faktörlerdir. İstanbul ilinde yapılan bu çalışmada vergi ahlakını belirlemede ekonomik faktörlerin etkisi araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre; vergi ahlakını belirlemede en etkili faktörün Diğer Mükellefler ve Yakın Çevrenin etkisi olduğu tespit edilmiştir, en az etkisi olan faktör ise gelir faktörü olduğu tespit edilmiştir. Yolsuzluk ile vergi ahlakı arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Vergi ahlakını belirleyen ekonomik faktörlere baktığımızda ise, vergi yükü ve vergi ahlakı arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Anketimizi yanıtlayan mükelleflerin birçoğu ülkemizde vergi yükü çok fazladır önermesine "Tamamen Katılıyorum" yanıtını vermiştir.

Vergi adaleti ve vergi ahlakı ilişkisi arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuç elde edilmiştir. Mükelleflerin birçoğu "ülkemizde vergiler adaletlidir" önermesine asla

katılmıyorum yanıtı vermişlerdir. Bu sonuç ülkemizde yapılan diğer anket çalışmaları ile de paralellik göstermektedir.

Yolsuzluk ve vergi ahlakı arasında anket çalışmamızda istatistiksel olarak bir anlamlı ilişki bulunamamıştır. Mükelleflerimiz ülkemizde çok fazla yolsuzluk yapıyor önermesine “Tamamen Katılıyorum” yanıtını vermiş fakat fırsatım olursa önermesine de “Asla Katılmıyorum” yanıtını vermiştir.

Kamu harcamaları ve vergi ahlakı arasındaki ilişkiyi incelediğimizde istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç bulunmuştur. Literatürde de bu sonuca paralel sonuçlar elde edilmiştir. Devlet kamu harcamalarını mükelleflerin tercihlerine göre yaparsa vergiye uyum artmakta ve buna bağlı olarak da vergi ahlakı artabilmektedir. Mükellefler ödedikleri vergilerin boşa gitmediğini görünce vergiyi ödeme konusunda gönüllü olabilmektedirler.

Gelir düzeyi ve vergi ahlakı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur, fakat bu ilişki çok zayıftır. Gelir durumuna göre vergi ahlak skorlarına baktığımızda 542,76 puanla 2001-3000 TL arası gelir elde edenlerin skoru en yüksek çıkmıştır. Bunu sırayla takip edenler, 526,17 puanla 0-1000 TL gelir elde eden, 493,79 puanla 1001-2000 TL gelir elde eden ve en az da 450,12 puanla 3001 ve üzeri gelir elde eden mükellefler olmuştur. 2001-3000 TL arası gelir elde eden mükelleflerin çoğunluğunu ücret kazancı elde edenler oluşturmaktadır ve 1001-2000 TL gelir elde edenleri de ticari kazanç erbabı oluşturmaktadır. Literatürde de ücretli çalışanların vergi ahlak skorları kendi hesabına çalışanlara göre daha yüksek çıkmaktadır.

Vergi sistemi ile vergi ahlakı arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Bir ülkede vergi sistemi ve kanunları karışıkça eğer mükelleflerin vergiye uyumu azalmaktadır. Ülkemizde mükellefler vergi sisteminin çok karışık olduğunu düşünmektedirler.

Vergi denetimi ile vergi ahlakı arasındaki ilişkiye bakacak olursak anket sonuçlarımıza göre anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Vergi denetimleri fazla olursa mükellefler vergi kaçırabilir ya da daha az risk alabilir eğer denetimler az olursa vergi kaçakçılığı artabilmektedir.

Vergi cezaları ile vergi ahlakı arasındaki ilişkiye baktığımızda ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde vergi cezaları yüksek olduğunda vergi ahlakını da olumlu etkilemiştir. Vergi cezaları mükellefin alacağı karara göre caydırıcı olmaktadır. Genellikle vergi cezalarının yüksek olması durumunda mükellefler vergi kaçırabilir, bu da vergi ahlakını artırabilmektedir.

Vergi afları ile vergi ahlakı arasında çalışmamızda istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç bulunmuştur. Vergi aflarının artması vergisini ödeyen mükellefi cezalandırdığı için vergiye gönüllü uyumu azaltmakta bu da vergi ahlakını olumsuz etkilemektedir. Devlet tarafından sık sık vergi aflarının çıkarılması mükellefte vergi affı beklentisi oluşturmaktadır, eğer devlet bu beklentiyi karşılamazsa ya da sözünde durmayıp af çıkarmazsa mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu azaltmakta, bu da vergi ahlakını olumsuz yönde etkilemektedir.

Vergi idaresinin etkinliği ile vergi ahlakı arasında çalışmamızda anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Mükellef ile vergi idaresi arasındaki ilişki, vergi idaresinin etkin bir şekilde kullanılması vergi ahlakı açısından önemlidir. Mükellefler vergileme ile ilgili görevlerini yerine getirirken her aşamada vergi idaresi ile karşı karşıya gelirler. Bu sebeple mükelleflerin vergi idaresi ile olan ilişkileri en az ödedikleri vergi kadar

önemlidir. Vergi idaresinin mükellef psikolojisi açısından başarılı uygulamaları vergiye karşı dirençleri azaltabilmektedir. Bu da vergi ahlakının artmasını sağlayabilmektedir.

Muhasebe meslek mensupları vergi ahlakı ilişkisine baktığımızda ise istatistiksel olarak anlamlı fakat zayıf bir ilişki tespit edilmiştir. Muhasebe meslek mensupları vergi kanunlarındaki karmaşıklık nedeniyle mükelleflerin vergi kanunlarını daha iyi anlamasını sağlaması, vergi yasalarını ve düzenlemelerini daha iyi uygulayarak toplumun vergi ahlakına pozitif etki yapmaktadır. Meslek mensuplarının, mükelleflerin vergi yasalarındaki karışıklık ve belirsizlik durumundaki avantajdan yararlanmaları ise (vergiden kaçınmaları gibi) vergi ahlakına negatif etki yapmaktadır. Yaptığımız çalışmaya göre mükelleflerin çoğunluğu muhasebe meslek mensupları vergi kanunlarını iyi bildikleri için vergi kaçırılmaz önermesine “Asla Katılmıyorum” yanıtını vermişlerdir.

Yakın çevre ve vergi ahlakı arasındaki ilişkiye baktığımızda istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç bulunmuştur. Anket çalışmamızda “Çevremde herkes vergi kaçırırsa fırsatım varsa bende kaçırım” önermesine ise “Asla Katılmıyorum” diye yanıt vermişlerdir.

Kaynakça

- 25088 Sayılı Resmi Gazete. (24 Nisan 2003). “Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”.
- Akdede, S. H. (2006). “Corruption And Tax Evasion”, Doğu Üniversitesi Dergisi. Cilt.7, Sayı.2, ss.141-149.
- Aksoy, Ş. (1991). Kamu Maliyesi: Kamu Harcamaları-Kamu Gelirleri-Bütçe-Maliye Politikası, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Aktan, C. C. ve Çoban, H. (2006).“Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler”, Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Y. Vural (Ed.). Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi içinde. Birinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, ss.137-158.
- Alm, J. ve Torgler, B. (April,2006). “Cultural Differences and Tax Morale in the United States and in Europe”. Journal of Economic Psychology. Vol.27, ss.224-246.
- Altuğ, E. F. ,Çak, M., Şeker, M. ve Bingöl, Ö. (2010). Türkiye’de Vergi Bilinci İstanbul Araştırması. İSMMM Yayınları, No.134, İstanbul.
- Bayraklı, H. H. , Saruç, N. T. ve Sağbaş, İ. (10-14 Mayıs, 2004). “Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları”, Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu. Antalya, ss.204-253.
- Bilim Ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü (2004). “Vergi Ahlakı”, Ankara, <http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> (14 Mart 2013).
- Çetin, G. ve Gökbnar, R. (2010). “Mükellef Haklarına Vergi İdaresi Çalışanlarının Bakışı”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi. Cilt.17, Sayı.1, ss.23-45.
- Çiçek, H. (2006). Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri: İstanbul İli Anket Çalışması. İstanbul: İSMMM Yayınları, No.65.
- Çiçek, H. ,Karakaş, M. ve Yıldız, A. (2008). Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması. T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara: Yayın No. 2008/381.

Çoban, H. ve Sezgin, S. (10-14 Mayıs, 2004). "Vergi Mükelleflerinin Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği", Türkiye'deki Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu. Antalya: ss.776-796.

Daştan, A. (2011). "Muhasebe Meslek Mensuplarının Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Önlenmesindeki Rolü: Doğu Karadeniz Bölgesine Yönelik Bir Araştırma", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt.25, Sayı.2, ss. 181-206.

Demir, İ. C. (2008). "Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği", Yayınlanmış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.

Demir, İ. C. ve Gülten, Y. (Nisan 2013). "Maliye Politikasının Sosyal Amacı: Vergi Yükünün Adaleli ve Dengeli Dağılımı Üzerine Türkiye Geneli Anket Çalışması", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.11, Sayı.1, ss.269-286.

Drehler, A. ve Schneider, F. (2006). "Corruption and The Shadow Economy: An Empirical Analysis". CREMA Working Paper, No.2006-01, Basel. ss.1-37.

Eker, A. (2005). Kamu Maliyesi, İzmir: Birleşik Matbaa.
http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_55.xls. htm erişim 30.10.2014

İpek, S. ve Kaynar, İ. (2009). "Vergiye Gönüllü Uyum Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma", Yönetim ve Ekonomi Dergisi. Cilt.16, sayı.1, Manisa, , ss.173-190.

Korkmaz, E. (2003). İktisadi Gelişme ve Mali Sistemler, İstanbul: Lebib Yalkın Matbaası.

Murphy, K. (December, 2005), "Regulating More Effectively: The Relationship Between Procedural Justice, Legitimacy and Tax Non- Compliance". Journal of Law and Society. Vol.32, No.4, ss.562-589.

Muter, N. B. ; Sakınç, S. ve Çelebi, A. K. (1993). Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması: Manisa İli Vergi Mükellefleri Üzerine Bir Anket Çalışması, Manisa.

Nadaroğlu, H. (1998). Kamu Maliyesi Teorisi, 10. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi.

Samuelson, P. A. ve Nordhaus, W. D. (1985). Economics, 25. Baskı, United States of America: McGraw-Hill Book Company.

Saraçoğlu, F. (2008). "Anket Sonuçları Çerçevesinde Vergi Oranlarının Kaçakçılık Üzerine Etkilerinin Analizi", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı.326, ss.109-120.

Saruç, N. T. ve Sağbaş, İ. (2003), "Vergi Etiğinin Ölçümü: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma" , Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi. sayı.1, ss.79-96.

Sayar, N. (1975). Kamu Maliyesi: Kamu Gider ve Gelirleri Prensipleri, 5. Baskı, İstanbul: Sermet Matbaası.

Schmölders, G. (1976). Genel Vergi Teorisi, Salih Turhan (çev.), 4. Baskı, İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Song Y. D. ve Yarbrough, T. E. (1978). "Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey", Public Administration Review, 38, (5), September-October, 442-452.

Şenyüz, D. (1995). Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi, Bursa.

Torgler, B. (2005). "A Knight Without a Sword or a Toothless Tiger? The Effect of Audit Courts On Tax Morale in Switzerland". Journal of Institutional and Theoretical Economics JITE. Vol: 161, ss.735-760.

Torgler, B. ve Schaltegger, C. (2005). "Tax Amnesty and Political Participation". Public Finance Review, Vol.33, No.3, ss.403-431.

Torgler, B. (2003). "Tax Morale and Institutions", Center for Research in Economics, Management and The Arts (CREMA), Working Paper, No. 09, 1-36.

Torgler, B. (2004). "Tax Morale, Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries", CREMA Working Paper, No.2004-05, Basel, ss.1-38.

Torgler, B. ve Schaltegger C. A. (2005). "Tax Morale and Fiscal Policy", CREMA Working Paper. Basel, No.2005-30, ss.1-34.

Uluatam, Ö. (1997). Kamu Maliyesi, 5. Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi.

Yılmaz, G. A. (2006). Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları, İstanbul: İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası.